

COSTIN PETRESCU — TREI PANOURI DE FRESCĂ LA CLUJ-NAPOCA

Numele lui Costin Petrescu se înscrie în istoria artei românești a primelor patru decenii ale secolului XX prin realizări notabile obținute în domeniul artei monumentale și prin meritul de a reabilita o artă cu vechi tradiții — fresca „pe verde”, pe tencuială proaspătă. (Cecilia Cuțescu-Storck considerată „o pionieră în cimpul artei monumentale” s-a oprit la tehnica encaustică. G. D. Mirea imita exemplul artiștilor occidentali — Puvis de Chavannes, de pildă — care suprapuneau pânze mari în ulei suprafețelor destinate decorației murale.)

„Pictura românească se confundă cu meșteșugul zugravilor noștri de biserici — declara în 1933 Costin Petrescu unui gazetar —. Cum acel meșteșug are rădăcini vechi, foarte vechi, tocmai în Bizanț și la muntele Athos, a fost cultivat veacuri de-a rindul de meșteri anonimi care-și notau numai numele lor de botez: Ilie, Florea, Voicu, Petre. Iată cine au fost înaintașii noștri, care au lucrat ca un roi de albine, în meșteșugul moștenit prin tradiția veacurilor, izolați prin marea slavă în care trăiau, neputînd lua parte la mișcările evolutive ale artei. Ei au păstrat pînă în preajma timpurilor noastre, patrimoniul unei arte și unei tehnice — fresca — uitată definitiv în Europa Occidentală din secolul al XVII-lea¹.

Fostul Colegiu Academic din Cluj, actualmente Sala de concerte a Filarmonei — proprietatea Universității — adăpostește fresca „Istoria culturală a Ardealului”, executată de Costin Petrescu, frescă inaugurată la numai 1 an distanță după „marea frescă” de la Ateneul român din București. (În publicații fresca din Cluj mai apare cu titlul „Istoria afirmării și rezistenței poporului român de peste munți prin luptele și jertfele celor mai de seamă exponenți ai gîndirii ardelenene“.)

Datele de arhivă indică inaugurarea și respectiv recepționarea frescei „conform convenției încheiate cu aprobarea On. Senat Universitate”² în 9 septembrie 1939 de către o Comisie compusă din: Ioan Lupaș, Coriolan Petreanu, Constantin Daicoviciu, D. M. Teodorescu, D. Popovici, C. Marinescu.

La sfîrșitul anului 1940 lucrarea lui Costin Petrescu a fost acoperită cu un strat de tencuială. Datorită scurtei sale existențe — un an — fresca nu a fost cunoscută decît de specialiști și de un public puțin numeros. Presa a dus în actualitate, prin știri, note, comentarii, studii, problema restaurării acestei lucrări de artă monumentală, redării ei în circuit public.

Costin Petrescu (1872—1954) reprezintă a patra generație de freschiști ai unei familii piteștene, care a început cu străbunicul din partea mamei Petre Ghițulescu, „zugrav”, respectiv pictor de biserici la sf. veacului XVIII—început XIX. În fondul documentar Costin Petrescu (organizat de fiul acestuia arh. Radu Petrescu) se găsesc piese unice referitoare la o importantă dinastie de freschiști începînd tot cu sfîrșitul veacului XVIII — pe linie paternă. Autoportretul lui Petre Zugravul

¹ Simion Săveanu, *O tradiție multiseclară românească. Pictura monumentală în tehnica frescei*, în *Almanahul revistei Magazin*, 1.01.1974, p. 218—219.

² Scrisoare nr. 1788/1939 din 2 septembrie 1939.

(datat 1830?) cunoscut sub numele de Petre din Pitești, semnând uneori și Petre din Craiova, două autoportrete ale tatălui său pictorul Ilie Petrescu sînt printre cele mai de preț. Acte, scrisori, reproduceri de fresce și semnături, izvoade, „modele” prin care stilul iconografic era transmis de la o generație la alta, aparținînd pictorului și ascendenților săi ne dau o imagine de ansamblu a continuității vechii noastre picturi monumentale într-o perioadă în care tehnica frescei era aproape uitată și abandonată. Stabilit în 1888 în București împreună cu familia, Costin Petrescu a studiat artele frumoase cu G. D. Mircea și a urmat cursurile școlii de arhitectură sub conducerea lui George Sterian. Își completează formația artistică la Viena, München, Paris. În Franța este solicitat să predea cursurile de tehnica frescei. În legătură cu aprecierea de care s-a bucurat în patria artelor, Costin Petrescu declara: „Am încercat, am izbutit, iar cursurile la care am fost chemat să le țin în Franța, la Lyon, mi-au procurat satisfacția deplină de a fi putut prezenta artiștilor moderni tainele unor principii de artă uitate de veacuri și păstrate de tatăl meu. Am avut satisfacția de a vedea înființîndu-se chiar la Lyon un curs de frescă românească, pe care îl socotesc ca un prinos de admirație ce l-am putut aduce memoriei anonimilor zugravi ai bisericilor noastre strămoșești. Cu ocazia cursurilor anului trecut (1925), unde reprezentanți, de la cinci școli de arte din sudul Franței au luat parte, am înfăptuit, ca demonstrațiune, o modestă lucrare de frescă pe însăși zidurile școalei de Belle-Arte, în sala Ecusonului, din Lyon, frescă care va rămîne ca un document trainic de reînviere a unei tehnici atît de discutată și cercetată în ultimii ani. Propus pentru Legiunea de onoare, am mers la Paris unde am expus tehnica mea de lucru d-lui Paul Leon, membru al Institutului Franței, care, entuziasmat, m-a rugat să scriu o carte, oferindu-mi anticipat o prefață elogioasă. Cartea a fost scrisă, prefața de asemenea, și a apărut în 1931, la editura „Lefranc” din Paris sub titlul „L'art de la fresque”, lucrare ce conține o condensare a tot ce s-a scris pînă acum despre această artă decorativă care a făcut farmecul decorației mistice a catedralelor medievale, un tratat practic al picturii pe zid sau pe piatră”³.

Într-o scrisoare datată 6 ianuarie 1936 Henri Focillon care îl cunoscuse bine pe artist îl desemna „restauratorul artei frescei”⁴. Alte documente din arhiva personală a pictorului relevă faptul că în Franța Costin Petrescu și-a înscris numele ca restaurator al frescei, după Mottez și Bandouin. I. D. Ștefănescu îl aprecia drept un artist capabil să însuflețească elanul creator al tinerilor artiști. „Costin Petrescu are fresca în suflet, în ochi, în degete...”⁵ scria cunoscutul istoric. Despre activitatea de îndrumare a tinerilor artiști, ca profesor în același domeniu al predării tehnicii picturii monumentale Raoul Șorban serie: „Apreciat pretutindeni pentru capacitatea sa, Costin Petrescu a ajuns profesor de tînr, devenind unul dintre marii dascăli pe care i-a avut fosta Academie de Belle-Arte, actualul Institut, unde a funcționat ca profesor pentru pictura monumentală 32 de ani. Evident, într-o perioadă cînd la noi nu se practica pictura monumentală pe frescă, el a fost solicitat la lucrări importante, în dauna unei alte laturi a creației sale — fiind un excelent portretist. ...S-a afirmat ca un artist «modernist» pentru că e unul din acei pictori ce utilizau, ceva mai tîrziu decît Luchian, așa-numita «Art nouveau». Alături de Băncilă, Pallady, Verona, Teodorescu-Sion și alții era adeptul „Artei 1900”. Costin Petrescu a fost un mare desenator, cu un simț remarcabil de

³ Simion Săveanu, *op. cit.*, p. 219.

⁴ Paul Constantin, *Un fresquist modern: Costin Petrescu*, în *Revue Roumaine*, nr. 4 din 1976, p. 152.

⁵ Paul Constantin, *op. cit.*, p. 153.

adâncire psihologică. El a fost unul dintre organizatorii societății «Tinerimea artistică» în anul 1902⁶.

Costin Petrescu a realizat picturi murale la: biserica din Roznov (1912), catedrala Unirii din Alba Iulia (1922), biserica Mihai Vodă din București, biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului și frescele istorice de la Ateneu București, Colegiul Academic Cluj. Nerealizat a rămas proiectul a două fresce care urmau să decoreze aula Facultății de drept din București.

La Ateneu, „marea frescă” se desfășoară pe o friză dreaptă circulară cu o lungime de 75 m. Marea frescă de la Ateneul Român a fost inaugurată în 26 mai 1938. În pliantul publicat cu ocazia acestei solemnități Costin Petrescu scria: „Subiectele reprezentate (XXV n.n.) în friza cea mare din sala de Festivități a Ateneului Român se desfășoară înălțuite printr-un ritm neîntrerupt ce pornește din momentul intrării Romanilor în Dacia, când s-a pecetluit «Caracterul Latin» al rasei noastre. Atingând culmile istoriei noastre naționale și insistind mai ales asupra caracterului simbolic al diferitelor epoce, seria subiectelor se încheie cu înfățișarea izbîndei marelui ideal și a drumului ce ni se croiește spre strălucirea României de mîine. Monumente de seamă, zidite în epocile înfățișate în frescă, formează motivul fondal al diferitelor scene”⁷.

Aceleași sentimente de patriotism înălțător se constituie într-o lecție de istorie culturală națională în fresca de la Cluj. Reprezentarea semnificației unor epoci prin monumentele de referință subliniază și în această frescă ideea dăinuirii istoriei prin cultură.

În „marea frescă”, peste 100 de personaje, individualizate, cu rosturi simbolice se desfășoară într-un ritm monumental, într-o înălțuire a momentelor istorice marcînd în esență realizarea marelui nostru ideal: unitatea de stat a României. Aceeași idee o regăsim în fresca de la Cluj executată de Costin Petrescu la solicitarea cercurilor universitare clujene.

La Cluj fresca se compune din 3 panouri realizate pe principiul simetriei bilaterale — în mijloc un panou mai mic, deasupra ușii, lateral (stînga-dreapta) două panouri mari, identice, pe suprafețe curbe. În total 60 metri pătrați. Ecourile „artei 1900” sînt mai pregnante, mai ușor descifrabile în marea frescă decît în panourile de la Cluj situate în cadrul unei orientări spre decorativismul simbolist. În panourile laterale practică perspectiva etajată, situarea grupurilor de personaje și a decorației de fundal pe 4 registre orizontale succesive. Sistemul compozițional este cel al triunghiurilor adiacente, iar la panoul central — elipsa. Pe liniile compoziționale sînt grupate personaje în îndeletniciri care să le identifice sau în acțiuni ce indică participarea nemijlocită la momente istorice și culturale semnificative. Legătura între aceste momente disparate este asigurată compozițional și cromatic. Desenul ferm conturează pregnant fiecare personaj, delimitează într-un ritm dinamic zonele de lumină și umbră, accentuează un decorativism specific picturii monumentale. În fundal apar siluetele monumentelor de importanță istorică și culturală în corespondență cu monumentele istorice sau personalitățile evocate, întregind într-un tot unitar și coerent compoziția. Cromatica este reținută, rafinat armonizată pe o gamă de griuri cu accente în tonalități mai vii — capabile să

⁶ Raoul Șorban, *Expoziția retrospectivă Costin Petrescu*, în *Almanahul revistei Magazin*, 1.01.1974, p. 219.

⁷ Pliant, Ateneul român din București, Marea frescă executată de Costin Petrescu, 11 septembrie 1933—22 aprilie 1937, ed. II, 1938.

dirijeze traseul de lectură și să evidențieze, să pună în valoare personajele mai importante. Jos, sub panourile laterale se desfășoară o friză decorativă în care sînt conturate cu ultramarin pe fond ambiant de aur, chipurile dominante din tablouri, însoțite de numele acestora. Punerea în paralel a portretelor evidențiază excelențele calități de portretist ale lui Costin Petrescu, puterea de individualizare a fizionomiei, finețea investigațiilor psihologice.

Proiectul frescei a fost aprobat în ședința Senatului Universitar din 26 mai 1938. S-a fixat pentru execuție un termen de 4 luni cu începere din 2 aprilie 1938 (cf. convenției nr. 1788/1938). În adresa din 31 iulie 1939, în timpul execuției frescei, conducerea universității clujene cerea următoarele modificări: „În tabloul I, în locul lui Damaschin Bojincă pe care urmează să-l treceți în tabloul al III-lea, vă rugăm să introduceți după puțină pe scriitorul Ioan Budai Deleanu, pe scriitorul Paul Iorgovici și pe profesorul Diaconovici Loga“. „În tabloul III pe lângă Damaschin Bojincă vă rugăm să mai introduceți și pe scriitorii Ștefan O. Iosif și Octavian Goga.“ Costin Petrescu a realizat aceste schimbări.

Panoul I. În prim-plan, în centru, cei doi autori de gramatici și întemeietori de școli: Paul Iorgovici și Dimitrie Eustatievici în mijlocul unui grup de țărani. În stînga grupului, diaconul Coresi, tipăritor de carte românească. În dreapta vestitul oculist român Ioan Molnar Piuariu în laborator. În plan secund: stînga, mitropolitul Simion Ștefan în miini cu Noul Testament de la Bălgrad, în dreapta Gheorghe Șincai, Ioan Budai Deleanu, Samuil Micu și Constantin Diaconovici Loga. În planul III stînga, surghiunul episcopului Sava Brancovici, în centru autorul gramaticii românești Radu Tempea și episcopul Ioan Inocențiu Micu luîndu-și rămas bun de la țărani înainte de plecarea în pribegie. În dreapta Petru Maior, autor al „Istoriei pentru începutul românilor în Dacia“, arătînd mulțimii Columna Traiană. În fundal se mai pot identifica Școala și Catedrala din Blaj.

Al doilea panou evocă ecoul pe care atmosfera de emulație și efervescență spirituală din Ardeal l-a avut în Țara Românească. În curtea Mănăstirii Sf. Sava, profesorul Gh. Lazăr înconjurat de Ion Heliade Rădulescu, Petre Poenaru, Eufrosin Poteca, Iordache Golescu, episcopul Ilarion Argeșiu și mitropolitul Țării Românești Dionisie Lupu.

Panoul III. În centru — poeții Șt. O. Iosif, Gh. Coșbuc și O. Goga. În stînga Andrei Mureșianu declamînd „Deșteaptă-te române“, în dreapta Adunarea națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 prezidată de Gh. Pop de Băsești și Vasile Goldiș. În plan secund, dreapta sus: Timotei Cipariu și Gheorghe Barițiu ținînd în mînă „Gazeta Transilvaniei“. În dreapta, sus, Simion Bărnuțiu rostindu-și discursul din 2/14 mai 1848, în centru mitropolitul Andrei Șaguna împărțind cărți pentru țărani. În stînga episcopul Vasile Moga înconjurat de seminariștii din Sibiu. În fundal silueta catedralei din Sibiu și Palatul Astrei.

Pe frizele decorative care bordurează marginea inferioară a panourilor I și III sînt reluate portretele personalităților care se evidențiază în cadrul compozițiilor. Panoul I: Sava Brancovici, Diaconul Coresi, Simion Ștefan, Radu Tempea, Paul Iorgovici, Dimitrie Eustatievici, Ioan Inocențiu Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, C. Diaconovici Loga, Ioan Molnar Piuariu, I. Budai Deleanu, Samuil Micu. Panoul III: Vasile Moga, Andrei Mureșianu, Șt. O. Iosif, Andrei Șaguna, George Coșbuc, O. Goga, George Barițiu, Gh. Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu.

„Lucrare de un vibrant patriotism, realizînd o comunicare directă și însoțitoare cu cei care o contemplă, fresca lui Costin Petrescu trebuie să vadă din nou

lumina zilei" — seria ziaristului George Arion⁸. Nu numai o pagină de istorie, ci și o pagină de istoria artei semnată de un artist cu contribuții remarcabile în arta picturii murale europene a secolului XX.

ADRIANA TOPÂRCEANU

DREI FRESKENTAFELN VON COSTIN PETRESCU IN CLUJ-NAPOCA

(Zusammenfassung)

Costin Petrescu (1872—1954) ist in die Kunstgeschichte in erster Linie als Kenner der Freskentechnik eingetreten. Der Künstler vertritt die vierte Generation von Freskenherstellern einer aus Pitești herstammenden Familie. Der erste Vertreter, sein Urgroßvater mütterlicherseits Petre Ghițulescu begann in den ersten Jahrzehnten des 19. Jhs. seine Tätigkeit als Kirchmaler.

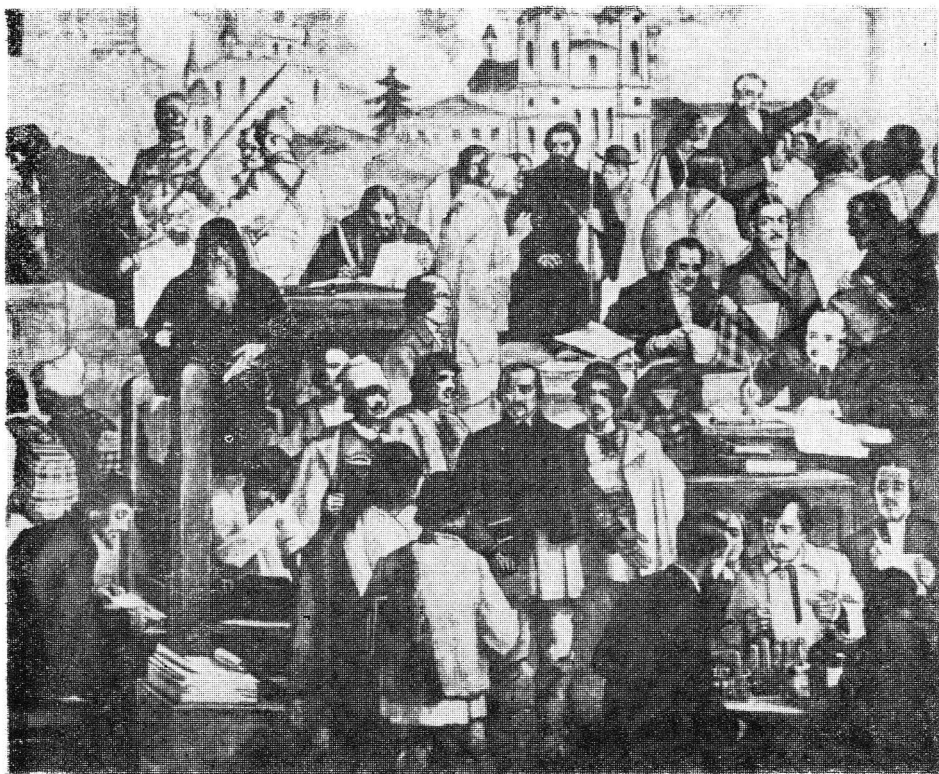
C. Petrescu studierte bildende Künste mit G. D. Mircea und besuchte die Vorlesungen für Architektur bei George Sterian. Seine weitere Ausbildung folgte in Wien, München und Paris.

In Frankreich wurde er aufgefordert über die Freskentechnik Vorlesungen zu halten, während er in Lyon über rumänische Kunst vortrug. 1931 veröffentlichte er im Verlag „Lefranc“ (Paris) sein Werk „L'art de la fresque“.

Nach Rumänien zurückgekehrt, hat er nebst Kirchenmalerei, auch das „Große Freske“ des Bukarester Atheneums, anschließend die „Kulturgeschichte Siebenbürgens“ im Akademischen Kollegium aus Cluj (heute der Konzertsaal der Philharmonik) gemalt. Die drei Freskentafeln aus Cluj sind nur ein einziges Jahr gestanden indem sie 1940 mit Mörtel bedeckt wurden.

Im beiliegenden Aufsatz wollten wir hiemit einen weniger bekannten Abschnitt der rumänischen Kunstgeschichte erörtern.

⁸ George Arion, *Fresca lui Costin Petrescu trebuie să vadă lumina zilei*, în revista *Flacăra*, nr. 35/31 august 1978, p. 17.

Panoul I

Panoul II

Panoul III